

VASAMUSEET PÅ EN TIMME

LÄRARHANDLEDNING

Detta är en lärarhandledning till stöd för dig som själv vill gå runt med din grupp i museet. Den utgår från de vanligaste frågorna och ger en överblick av Vasas historia. Följ den som ett manus eller plocka valda delar. Passar alla åldrar när du väljer ditt eget tilltal.

PLATS: RAKT FRAMFÖR SKEPPET, ENTRÉPLAN 4

Inledning

Stanna upp och ta in känslan av att möta detta fantastiska skepp – på riktigt! Vad tänker ni? Dela med er av intrycken till varandra.

Hur kom skeppet in i museet?

Vasa ligger i en före detta torrdocka, en reparationsbassäng för fartyg. Dockan utanför är fylld med vatten på sommaren. Om ni går närmare fören och tittar över räcket syns vattnet genom glasplattorna. Golvet under Vasa är den ponton hon flöt in på genom bakre väggen, innan den var färdig. Detta hände 1988 när museet höll på att byggas. Tidigare var Vasa utställd på Wasavarvet som låg några hundra meter längre bort.

Varför får man inte gå ombord?

Vasa är det enda 1600-talsskepp i hela världen som finns upptaget på land. Över en miljon människor kommer till museet varje år. Tyngden och vibrationerna av alla deras steg skulle snabbt förstöra skeppet om de tilläts gå ombord.

PLATS: SKEPPSMODELLEN MED VITA SEGEL I SKALA 1:10, ENTRÉPLAN 4

Hur mycket av skeppet är äkta?

98 % av Vasas trä är original. De nya bitarna har slätare yta och ibland ljusare färg för att det ska synas vad som inte är äkta. Modellen visar hur Vasa såg ut när hon var nybyggd. Jämför den med originalskeppet.

Endast undermasterna finns på originalet. På museitaket sitter nya master som visar Vasas höjd som fullriggad: 52 meter.

Allt av järn är nytt, eftersom originalen har rostat bort. Drygt 5000 järnbultar sattes i efter bärgningen på sextiotalet men även de rostar. År 2011 började bytet till nya rostfria bultar och det arbetet kommer att fortsätta många år.

Kanonportarna är tomma. Redan på 1600-talet bärgades kanonerna, men två stycken finns i utställningen ”Strid” på plan 5.

Alla rep är nya. Några segel och rester av rep finns i utställningen ”Det seglande skeppet” på plan 6. De är faktiskt världens äldsta bevarade segel.

Håller Vasa på att förstöras?

I museet är det viktigt att klimatet är stabilt, luftfuktighet och temperatur får inte variera. Klimatet styrs av en avancerad anläggning som ser till att det alltid är 18° runt skeppet. Det som liknar skorstenar, på golvet längst ner, är delar av den anläggningen. Ljus kan också förstöra skeppet, därför är det ganska mörkt i museet.

Konserveringsmedlet PEG (polyetylenglykol) har gjort att skeppets yta ser blank ut, men det skyddar både utanpå och en bit in i träet. Här och där på skeppet syns gulvita fläckar. De flesta är rester av PEG, andra visar på en skadlig kemisk reaktion när järnrester i träet möter luftens syre.

Museets konservatorer och timmermän arbetar ständigt med att bromsa förstörelsen och de har lyckats sakta ner den betydligt. Om ni ser någon ombord är det förmodligen någon som kontrollerar hur träet mår eller arbetar med bultarna.

PLATS: UTSTÄLLNINGEN ”KUNGENS SKEPP”, ENTRÉPLAN 4

Varför sjönk Vasa?

Ställ er runt modellen som visar ögonblicket när Vasa förliser 10 augusti 1628. Se hur vattnet forsar in genom kanonportarna. Om de hade varit stängda hade Vasa kanske klarat sig, åtminstone ett tag till.

Under modellen ligger originalsten från barlasten. Den skulle stabilisera skeppet, men när det lutade så rörde stenarna på sig och skapade ännu mer obalans. Man får känna på stenarna.

På väggen intill hänger en genomskärningsmodell av skrovet: Skeppets balans beror på förhållandena mellan barlast, annan last, kanoner, besättning, skrovform, vindstyrka, etc. Ändrar man en sak påverkas en annan. Vi lär aldrig få reda på den exakta orsaken eftersom vi inte vet precis hur folk och last var placerade. Ett enkelt svar är: Vasa sjönk för att hon var obalanserad. Den del av skeppet som var ovanför vattnet var för tung i förhållande till den del som var under vattnet. Skeppet byggdes i alla fall med stor hantverksskicklighet, det har aldrig ifrågasatts.

Vems var felet?

Bildspelet i rummet intill handlar om förhöret som hölls på slottet en månad efter olyckan. Syftet var att hitta en skyldig, men ingen dömdes eller fick skulden.

PLATS: AKTER OM SKEPPET, PLAN 6

Varför är det så många skulpturer på ett krigsskepp?

Påkostade och färgstarka skulpturer skulle sprida just den bild av Sverige som kungen önskade: Imponerande och respektingivande. Allt var noga planerat för att ge bästa effekt:

På fienden som avskräckande, på svenskarna som förtroendeingivande och på besättningen som modstärkande. Hemska ansikten, romerska krigare och skyddande änglar talade till åskådaren lika tydligt som reklam talar till oss idag.

Ett exempel: Ovanför huvudena på de två stora lejonerna finns bokstäverna G A och R S. Det utläses **Gustavus Adolphus Rex Sueciae**. Latin för Gustav Adolf kung av Sverige. Ovanför bokstäverna finns en pojke mellan två gripar. Det är den tio år gamla Gustav som får den framtida kungamakten av sin far Karl IX. Symboliskt framställt genom gripar som överräcker kronan. Detta var tydliga signaler till Polens kung Sigismund, som ansåg att det var han som hade rätt till kungamakten även i Sverige.

PLATS: UTSTÄLLNINGEN ”LIVET OMBORD”, PLAN 5

Hur levde människorna ombord?

I ena änden av utställningen finns en fullskalig kopia av en del av kanondäck. Mellan kanonerna ”bodde” båtsmännen och knektarna, utan madrasser. De skulle arbeta och sova i samma kläder, kanske flera månader, utan ombyte.

I montrarna finns kläder och sådant som behövdes för att laga dem: Nål, tråd och skomakargrejer. På jackan syns lappar efter lagningar.

Jämför utrustningen för maten i de två montrarna på var sida om den stora grytan:

Befälen hade tallrikar av fajans, flaskor av tenn, skedar av silver och dricksglas, ofta importerade från Europa. Båtsmän och knektar hade tallrikar och kannor av trä. Träskedarna var oftast hemmagjorda.

I en monter finns ett brädspel. Det visar att man planerade för lediga stunder. Ibland blev sysslolösheten längre än man tänkt sig, om det inte blåste kunde man inte segla. Pipa började bli modernt och tobak ansågs nyttigt.

Hur gick de på toaletten?

Befälen hade egna pottor som förvarades inne i kajutan och tömdes ut i havet. Ni kan se några av pottorna i en monter.

Resten av besättningen, flera hundra personer, skulle samsas om två avträden! De är placerade i galjonen, längst fram i skeppet. De ser ut som fyrkantiga lådor utan lock och botten. Den ena syns från plan 6 på andra sidan skeppet.

Det gick också bra ställa sig på den sidan om skeppet som var i lä och kissa ner i sjön.

PLATS: UTSTÄLLNINGEN ”STRID!”, PLAN 5

Hur gick ett sjöslag till?

Det kunde gå flera år mellan sjöslagen även under pågående krig, eftersom man stred på land också. Då användes skeppen till transport av soldater och blockad av hamnar.

Vasa hann förstås aldrig kriga, men alla stora skepp i Europa hade samma taktik: Kanoner användes på långt håll, mot skeppen. Musköter och huggvapen användes på kortare håll, mot människorna. Målet var att överta fiendens skepp, inte att sänka det.

Titta och känn hur olika kanonkulorna är, beroende på vad de ska riktas mot.

AVSLUTNING

Sätt er någonstans i museet och knyt ihop intrycken från er rundvandring.

Det har handlat både om 1600-talet och om hur skeppet har det nuförtiden här på museet. Mycket av det man trodde skulle hända och som var planerat för hände aldrig eftersom olyckan skedde efter bara en halvtimme. Tycker ni att det var tur eller otur att Vasa sjönk?